

KUNSTMENU

De snuffelkar van Ridzert Rat

Handleiding leerkracht basisonderwijs

HISTORISCH CENTRUM | LEEUWARDEN

DE SNUFFELKAR VAN RIDZERT RAT

Doelgroep

Basisonderwijs groepen 7 en 8

Algemene doelstelling

De leerlingen maken op speelse wijze kennis met een specifieke vorm van cultureel erfgoed: archiefstukken in het gemeentearchief Historisch Centrum Leeuwarden (HCL).

Aansluiting bij curriculum

Nederlandse Taal

- *Kerdoel 4:* De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.

Oriëntatie op jezelf en de wereld – Mens en Samenleving

- *Kerdoel 37:* De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

Oriëntatie op Jezelf en de Wereld – Tijd

- *Kerdoel 51:* De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- *Kerdoel 52:* De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.

Kunstzinnige Oriëntatie

- *Kerdoel 56:* De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Korte omschrijving

Vind de missing links!

Wat bewaart een archief, hoe en waarom gebeurt dat en wat kun je met een archiefstuk doen?

Ridzert Rat is benieuwd naar zijn voorouders. Hij denkt dat hij familie is van een beroemdheid: de Franse topkok Remy, bekend van de film Ratatouille. Maar is dit ook echt waar? Ridzert wil het zeker weten en gaat op zoek naar bewijs. Zijn speurtocht begint in het Historisch Centrum Leeuwarden (HCL), het gemeentearchief. Daar ontdekt hij iets heel bijzonders... En dit wil hij graag delen met de leerlingen.

Zij krijgen van Ridzert een archiefkarretje mee met uitdagende opdrachten. Hiermee zwerven ze door het hele gebouw. Zo maken ze op speelse wijze kennis met onze collectie: het erfgoed van Leeuwarden. Zal het de leerlingen lukken om Ridzert's stamboom compleet te maken?

Schema

Les	Wat	Waar	Door wie	Tijd
1	Voorbereiding	School	Leerkracht	0:30-0:45 min.
2	Bezoek	Historisch Centrum Leeuwarden	Erfgoeddocent	1:45 uur
3	Verwerking	School	Leerkracht	keuze leerkracht

LES 1: VOORBEREIDING OP SCHOOL

Benodigheden

- **Leerkracht**
 - [PPT Introductieles](#)
 - Verhaallijn bij PPT (blz. 4)
 - [Brief van Ridzert Rat](#)
- **Leerlingen**
 - Pen en papier

Tijdsduur

Ca. 30-45 minuten

Aanwijzingen

- Behandel deze les zo kort mogelijk voor het bezoek aan het HCL. De datum vind je in het digitale rooster van Kunstmenu op de [website Planned Culture](#).
- Oefen het snelle doorklikken of -scrollen van dia's 2-3-4 vooraf, zodat je weet dat het goed gaat.

Lesopzet

Dia's	Doel	Uitvoering
1-7	De 1 seconde activiteit is bedoeld om de nieuwsgierigheid van de leerlingen op te wekken. Zonder enige vorm van introductie of context worden ze in een onderwerp getrokken, door actief te kijken.	Staat beschreven in de verhaallijn.
8-15	Het onderwerp is herkenbaar: het Wilhelminaplein. Of je nou in de stad naar school gaat, of in één van de 35 dorpen in de gemeente, het Wilhelminaplein in Leeuwarden is een plek in de omgeving van de leerlingen die ze allemaal wel kennen. Met de reeks afbeeldingen gaan de leerlingen terug in de tijd: van de tegenwoordige tijd naar 1863.	Laat elke dia eerst zien en vertel dan nog niets. Zodat de leerlingen even rustig kunnen kijken. Stel daarna bij elke afbeelding verdiepende vragen: <ol style="list-style-type: none">1. Waar zou dit zijn? Herken je iets? (overal staat het Paleis van Justitie en het Wilhelminaplein op)2. Welke tijd denk je dat dit is? (schatten)3. Waarom denk je dat? (beargumenteren)4. Wat is veranderd / hetzelfde gebleven? (verandering en continuïteit) Geef daarna de context, zoals beschreven in de verhaallijn.
16-18	Waar kun je dit soort historische foto's en tekeningen vinden? In een archief, zoals het Historisch Centrum Leeuwarden (HCL).	Staat beschreven in verhaallijn.
19-21	Uitnodiging om naar het HCL te komen voor een schoolbezoek.	Staat beschreven in verhaallijn.

Verhaallijn bij PPT

1		<p>Vertel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ik laat jullie zo meteen een afbeelding zien. Dat gaat heel snel. Maar 1 seconde! Probeer in die ene seconde zo goed mogelijk te kijken. • Als je 'm gezien hebt, dan schrijf je daarna voor jezelf op wat je gezien hebt. Dat mag in steekwoorden. En je doet het in stilte.
2		<p>Vertel:</p> <p>Ben je er klaar voor? 3, 2, 1, daar komt 'ie.....</p>
3		<p>Aanwijzing:</p> <p>1 seconde laten zien en doorklikken of -scrollen.</p> <p>Aanbeveling:</p> <p>Oefen het snelle wisselen vooraf even.</p>
4		
5		<p>Aanwijzingen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Leerlingen schrijven een paar minuten voor zichzelf dingen op. Zonder overleg met anderen. 2. Daarna vraag je klassikaal wat ze gezien hebben. Schrijf de items op het bord. <ul style="list-style-type: none"> • Reeds genoemde items hoeven niet nog een keer genoemd te worden. • Geef geen waardeoordeel: zeg dus niet of iets goed of fout is. De leerlingen zeggen wat ze dénken dat ze gezien hebben.
6		<p>Vertel:</p> <p>Dan gaan we nu kijken of het klopt wat je gezien hebt. En of er misschien ook nog dingen zijn die je niet gezien hebt.</p>
7		<p>Aanwijzingen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Laat de afbeelding zien en zeg even niets. De leerlingen gaan vanzelf onderling praten over wat ze wel/niet gezien hebben. 2. Bespreek daarna klassikaal een aantal items die ze wel en die ze niet genoemd hebben. Én wat ze misschien verkeerd gezien hebben. 3. Eindig met 2 vragen:

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>Herken je deze plek?</i> (Antwoord: Wilhelminaplein in Leeuwarden. Rechts op de achtergrond zie je het Paleis van Justitie.) • <i>Wanneer zou dit zijn? Hoe lang geleden?</i> (Antwoord: 1863). <p>Achtergrondinformatie: Het Wilhelminaplein wordt door veel mensen Zailand genoemd. Maar eigenlijk is dat de naam van de straat, aan de zuidkant van het plein (waar nu restaurant LaPlace is).</p>
8		<p>Achtergrondinformatie: Tegenwoordig ziet het Wilhelminaplein er zo uit. De foto is genomen vanaf de ingang van het Fries Museum.</p>
9		<p>Achtergrondinformatie: In 2018 waren Leeuwarden en Fryslân de Culturele hoofdstad van Europa. Op deze foto wordt dat feestelijke jaar geopend. Door koning Willem-Alexander en koningin Máxima.</p>
10		<p>Achtergrondinformatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In 1995 is er al veel te herkennen van wat je nu ook op het plein ziet. Zoals b.v. de parkeergarage. Die was er toen al, maar had een andere uitgang (rechtsonder). • De overkapping aan het eind van het plein is er nu niet meer. Maar dat was toen een bushalte.
11		<p>Achtergrondinformatie: In 1979 is de parkeergarage gebouwd.</p>
12		<p>Achtergrondinformatie: Op deze foto uit 1954 zie je de Leeuwarder kermis.</p>
13		<p>Achtergrondinformatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vlak na de Tweede Wereldoorlog wordt er natuurlijk uitbundig feest gevierd, ook in Leeuwarden. • Bovenop het Paleis van Justitie zie je de vlaggen van alle geallieerden. En voor de trappen zie je een wit kruis tussen 2 Nederlandse vlaggen. Dat was toen een tijdelijk oorlogsmonument. • De vele oranje en rood-wit-blauwe vlaggen laten zien dat Nederland bevrijd is. Want deze vlaggen waren tijdens de Duitse bezetting verboden! • Eventueel: Wat tijdens WO2 ook verboden was, is het plein Wilhelminaplein noemen. Namen van het koninklijk huis waren verboden door de Duitse bezetter. Het plein heette toen verplicht: 'het plein'.

14		<p>Achtergrondinformatie: Zo rond 1910 heeft bijna niemand een auto. Het is dus nog lekker rustig op straat. Op een paard en wagen na.</p>
15		<p>Achtergrondinformatie: De 1^e afbeelding zie je nu in zijn geheel. Je kunt lezen dat dit om een landbouwtentoonstelling in 1863 gaat. Op de achtergrond zie je het Paleis van Justitie. Dat toen net nieuw gebouwd was.</p>
16		<p>Vraag: <i>Waar denk je dat al deze afbeeldingen vandaan komen?</i> (Antwoord: archief/gemeentearchief/Historisch Centrum Leeuwarden/HCL)</p>
17		<p>Vertel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Het HCL is het archief van de gemeente Leeuwarden. De gemeente bestaat uit 1 stad + 35 dorpen.</i> • <i>Wat is een archief?</i> (Antwoord: een plek waar oude documenten worden bewaard = archiefstukken = erfgoed) • <i>Eventueel: Elke gemeente moet een archief bijhouden. Dat is verplicht, want vastgelegd in een wet: de Archief Wet.</i>
18		<p>Vertel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Zo ziet het archief in het HCL eruit. Hier mogen bezoekers niet komen. Want het zit onder de grond in de Prinsentuin. In een beveiligde kluis. Maar het HCL heeft ook een expositie over de geschiedenis van Leeuwarden en daar mogen bezoekers natuurlijk wel in.</i> • <i>Maar wist je dat iedereen eigenlijk een archief heeft? Jullie ook! En ik ook!</i> • <i>Wat voor archief hebben wij dan? Wat zit daar dan in? Wat vind jij belangrijk om te bewaren?</i> (Voorbeelden van antwoorden: foto, filmpje, zwemdiploma, rapport, geboortekaartje, 1^e plukje babyhaar, enz.)
19		<p>Vertel: <i>Wij hebben een brief gekregen van Historisch Centrum Leeuwarden. Die ga ik nu voorlezen.</i></p>
20		<p>Lees voor: De brief van Ridzert Rat (bijlage 2)</p>
21		<p>Vertel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Wanneer de groep naar het HCL gaat.</i> • <i>Waar het HCL is: Vlakbij de beroemde scheve toren van Leeuwarden: de Oldehove.</i> <p>Achtergrondinformatie:</p>

		De glazen buisjes rechts op de foto zijn een deel van een kunstwerk: DNA Leeuwarden . Het kunstwerk staat onder de kantoorvleugel van het HCL (zie: dia 17 aan linker kant).
--	--	--

Facultatief

1. Bekijk het filmpje *Rens in het archief*, waarin aan kinderen wordt uitgelegd wat een archief is. <https://www.youtube.com/watch?v=h9p4dAuklKo> (5:18 min.) -> Let op: filmpje is niet in HCL!
2. Zoek met de leerlingen in de digitale beeldbank van het HCL naar foto's van de omgeving van de school. Denk aan de stad, wijk, dorp of straat. Of zoek bekende gebouwen zoals Oldehove en de Waag in Leeuwarden, of de kerk/molen in het dorp, enz. <https://historischcentrumleeuwarden.nl/onderzoek/beeldbank/zoeken-in-de-beeldbank/>

LES 2: BEZOEK AAN HCL

Datum en tijdstip

Die vind je in het rooster op de website van Kunstmenu: [Planned Culture](#).

Vooraf regelen

- Laat de leerlingen iets te eten en te drinken meenemen voor de pauze.
- Verdeel de leerlingen in 3 kleine groepjes.
- Neem extra begeleiders van school mee (ouder/verzorger/stagiair/onderwijsassistent):
 - 2 extra is ideaal
 - 1 extra kan eventueel ook

Taken begeleiders

De erfgoeddocent van het HCL en de leerkracht met extra begeleiders van school hebben een taak.

- Wanneer je als leerkracht 2 extra begeleiders kunt meenemen, dan heb je zelf een vrije rol en kun je overal even bij langs lopen.
- Bij 1 extra begeleider begeleid je als leerkracht een activiteit en kun je niet rondlopen.
- In de bijlage zitten 2 instructiekaarten. Print ze uit, lees ze door en neem ze mee naar het HCL. Zodat je weet wat je moet doen.

Aantal begeleiders van school (incl. leerkracht)	Wie	Taak
2	School 1: extra begeleider School 2: leerkracht HCL : erfgoeddocent	Activiteit nr. 3 begeleiden Activiteit nr. 2 begeleiden Activiteit nr. 1 begeleiden
3	School 1: extra begeleider 1 School 2: extra begeleider 2 School 3: leerkracht HCL : erfgoeddocent	Activiteit nr. 3 begeleiden Activiteit nr. 2 begeleiden Vrije rol: rondlopen Activiteit nr. 1 begeleiden

Activiteiten

1. Historische bronnen onderzoeken en antwoorden typen met een typemachine
2. Historische bron restaureren met ganzenveer en inkt
3. Speurtocht langs objecten in expositie *Het verhaal van Leeuwarden*

Lesopzet

1. Klassikale introductie 15 min.
2. 2 x Activiteitencarrousel in 3 groepjes 40 min.
3. Pauze 15 min.
4. 1 x Activiteitencarrousel in 3 groepjes 20 min.
5. Klassikale afronding 15 min.

1:45 uur totaal

Leeropbrengst

De leerling kan:

- Uitleggen dat het HCL het archief van de gemeente Leeuwarden is en wat dat inhoudt.
- Tenminste drie voorbeelden geven van archiefstukken of objecten die het HCL bewaard.

- Uitleggen wat een stamboom is en hoe zo iets werkt.
- Naar aanleiding van gerichte vragen informatie uit historische bronnen halen.
- Samenwerken tijdens opdrachten.

LES 3: VERWERKING OP SCHOOL

Nabespreking

- Hoe hebben de leerlingen het bezoek ervaren? Wat hebben ze geleerd? Wat vonden ze opvallend?
- Heeft iemand thuis ook een stamboom? Kan hij/zij daar iets over vertellen?
- Gaat er bij iemand thuis ook een verhaal rond in de familie? Waarvan niemand weet of het echt waar is? Of waarvan met bewijs (wat?) is gebleken dat het klopte of onjuist was?
- Wat is het mooiste/belangrijkste/waardevolste/verdrietigste object dat een leerling in zijn/haar archief heeft? Waarom juist dat?
- Na afloop van het HCL-bezoek, heb je een tasje met werkbladen en brochures meegekregen. Deel alles uit, dan kunnen de leerlingen het mee naar huis nemen.

Facultatief: maak een groepsarchief

- Je kunt de leerlingen vragen om iets van huis mee te nemen: een object uit hun archief. Dat kan iets van henzelf zijn, of van hun familie. Laat elke leerling zijn/haar object presenteren in de klas. Wat hebben ze meegenomen? Wat kunnen ze erover vertellen? Waarom is het belangrijk? Wat zegt het over de leerling of over zijn/haar familie?
- Tip: introduceer deze les met iets dat je zelf hebt meegenomen uit jouw persoonlijke archief.
- Eventueel kunnen de leerlingen van alle objecten ook een kleine tentoonstelling maken.

BIJLAGE: INSTRUCTIEKAARTEN VOOR ACTIVITEITEN IN HCL

Instructiekaart begeleider opdracht 2

Ganzenveer schrijven

VOORDAT DE 1^E GROEP KOMT

Lees deze instructie, zodat je weet wat er van jou wordt verwacht.

Hoe ga je te werk

Eén van de leerlingen is de archivaris en is verantwoordelijk voor een archiefkarretje. Hij/zij deelt aan **alle** leerlingen ook uit wat in archiefdoos 2 zit, die bij deze opdracht hoort.

1. **Opdrachtkaart:** die leest iedereen als eerste in alle rust even voor zichzelf door. Klaar? De archivaris stopt de opdrachtkaarten terug in archiefdoos 2.
2. **Werkblad en bron:** worden dan uitgedeeld.
3. **Belangrijk:** Lees eerst het beschadigde document op het werkblad even voor. En bespreek kort de inhoud:
 - geschreven in oud-Nederlands.
 - met een burger-eed werd iemand, die eerst elders woonde, officieel burger/inwoner van Leeuwarden.
4. **Waarschuw:** dat de leerlingen voorzichtig moeten zijn met de inktpotjes. En dan gaan ze aan de slag.

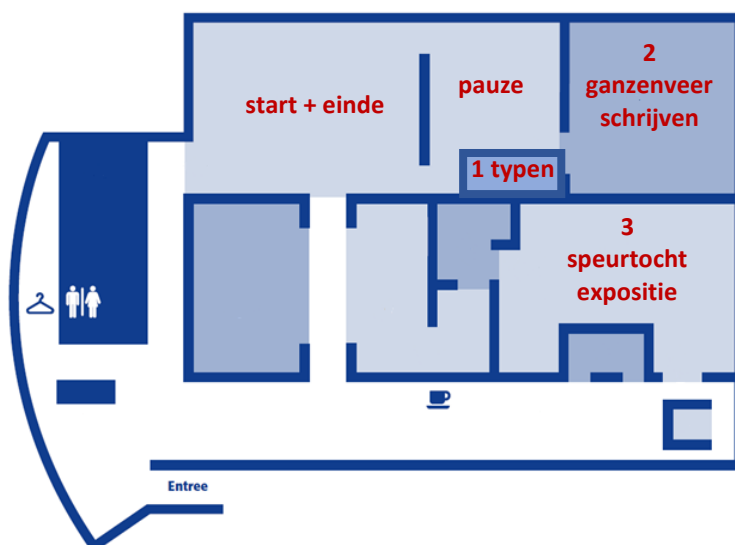
Tip: Vraag bij de 1^e groep ook om een opdrachtkaart, werkblad en bron. Dan weet je wat de leerlingen gaan doen.

Coachend begeleiden

De leerlingen doen de opdrachten zelf. Help de leerlingen alleen, als ze er niet uitkomen.

Graag op de volgende dingen letten

<i>Tijdbewaking</i>	Houd je de tijd ook een beetje in de gaten? Samen met de leerling die tijdbewaker is. 15 min. per opdracht en 5 min. voor wisselen.
<i>WC</i>	Bij de entree/receptie.
<i>Opruimen</i>	Aan het einde van de opdracht de leerlingen alles netjes laten opruimen: <ul style="list-style-type: none">• Archivaris: opdrachtkaarten + bronnen in archiefdoos 2• Alle leerlingen:<ul style="list-style-type: none">– Ingevulde werkbladen op droogtafel– Oefenblaadjes in papierbak– Ganzenveren in glazen potjes– Doppen op inktpotjes vastdraaien– Natte inktvlekken op tafel droogvegen met papieren doekjes– Vieze handen afvegen aan natte doeken. Of wassen in keukentje– Krukjes netjes onder tafel

Programma

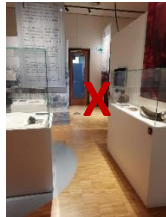
09.15: 1^e opdracht
09.35: 2^e opdracht
09.55: pauze
10.10: 3^e opdracht
10.30: gezamenlijke afronding
10.45: einde

Instructiekaart begeleider opdracht 3

Speurtocht expositie

Door de deur lopen

Bij pylon 3 gaan staan

VOORDAT DE 1^E GROEP KOMT

Lees deze instructie, zodat je weet wat er van jou wordt verwacht.

Begeleid het uitdelen van opdrachtkaart en werkblad

Eén van de leerlingen is de archivaris en is verantwoordelijk voor een archiefkarretje. Hij/zij deelt aan **alle** leerlingen ook uit wat in archiefdoos 3 zit, die bij deze opdracht hoort:

1. Start met de **opdrachtkaart**. Die leest iedereen voor zichzelf door. Op de achterkant staat de speurtocht.
2. Dan volgt het uitdelen van een **werkblad**. Die bewaren de leerlingen op hun klembord. En dan gaan ze aan de slag. **Tip 1:** dat mag ook in 2-tallen.

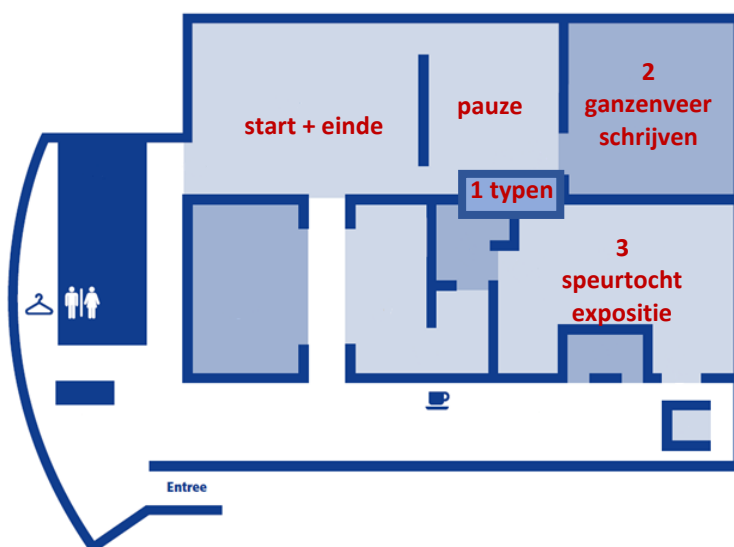
Tip 2: Vraag bij de 1^e groep ook om een opdrachtkaart met speurtocht en werkblad. Zodat je kunt lezen wat de leerlingen bij jou gaan doen.

Coachend begeleiden

De leerlingen doen de opdrachten zelf. Je hoeft geen opdracht voor te lezen. En ze hoeven ook niet met jou mee te lopen om de opdracht te doen. Help de leerlingen alleen, als ze er niet uitkomen.

Graag op de volgende dingen letten

<i>Werkblad</i>	Begrijpen leerlingen hoe ze 'm in moeten vullen? 1 ^e rij: antwoord a, b, c of d. 2 ^e rij: letter.
<i>Vitrines</i>	Geen klemborden erop. Er komen namelijk makkelijk krassen op de vitrines.
<i>Tijdbewaking</i>	Houd je de tijd ook een beetje in de gaten? Samen met de leerling die tijdbewaker is. 15 min. voor de opdracht en 5 min. voor wisselen.
<i>WC</i>	Bij de entree/receptie.
<i>Opruimen</i>	Aan het einde van de opdracht de leerlingen alles netjes laten opruimen: <ul style="list-style-type: none">• Archivaris: opdrachtkaarten in archiefdoos 3• Alle leerlingen: ingevulde werkbladen op klemborden bewaren

Programma

09.15: 1^e opdracht
09.35: 2^e opdracht
09.55: pauze
10.10: 3^e opdracht
10.30: gezamenlijke afronding
10.45: einde